

Turkish Studies

Volume 13/5, Winter 2018, p. 709-712

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12968>

ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Book Review / Kitap Krtiđi

Article Info/Makale Bilgisi

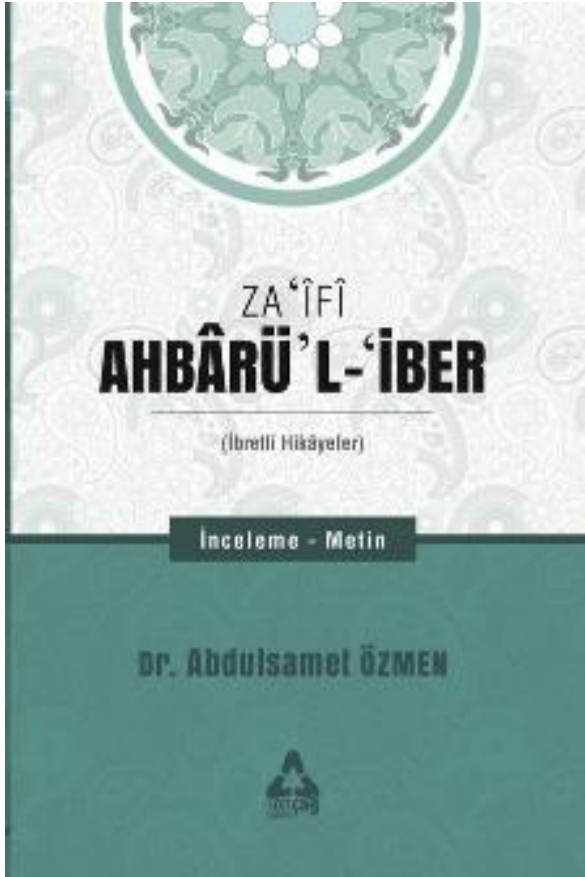
✍ Received/Geliş: Ocak 2018

✓ Accepted/Kabul: Mart 2018

This article was checked by iThenticate.

**ÖZMEN, ABDULSAMET. (2017). ZA'İFİ: AHBÂRÜ'L-İBER
(İBRETİLİ HİKÂYELELER-İNCELEME-METİN). ANKARA: SONÇAĞ
YAYINLARI**

Adnan OKTAY*

*Vâlideyne âsî olsa pes bir er
Ol kişi bil dûzaha elbet girer
Dûzaha girmek anunçün dahı yok
Her ne denlü pes günâh iderse çok
Vâlideyni râzı kılsa pes bir er
Ol kişi pes cennete elbet girer (3240-42.
beyitler)*

Eski Türk Edebiyatı hocalarından Abdulsamet Özmen'in hazırladığı *Ahbârü'l-İber*, 808 sayfa, ikinci hamur kâğıt ve karton kapaklı şekilde basılmıştır. Kitap, baskı kalitesi açısından emsallerine göre oldukça kalitelidir. Sayfa sayısının fazla olması kitaba özel ve dikkat çekici bir hava katmıştır.

Özmen, akademik çalışmalarına bir Eski Türk Edebiyatı hocası olarak devam etmektedir. Doktora çalışmasında *Zeyl-i Siyer-i Veysî* gibi oldukça ağır bir metni çalışmış olması, ona didaktik kaygılarla halk için yazılmış böyle sade bir metni okurken ayrı bir yetkinlik kazandırmıştır.

Dinî ve ahlâkî değerlerin eğitimi ile ilgili materyallerin önemli bir parçası olan masal, hikâye ve kıssalar, özellikle eğitimde çok

eski zamanlardan beri kullanılmaktadır. Tarihte *Binbir Gece Masalları*'nın ilk örnekleri, *Dede Korkut Hikâyeleri* gibi kıymetli eserler, didaktik bir kaygıyla çoğu zaman sözlü gelenek içinde üretilmiştir.

* Yrd. Doç. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: adnanoktay3@hotmail.com

Bu yüzden bu tür eserler halk içinde dilden dile dolaşmıştır. Buna ek olarak Kur'an kıssaları ve Peygamberimizin hayatından tablolar da toplumun eğitilmesi için kullanılmıştır. Zamanla bu ürünler sözlü ve yazılı geleneğin dinî unsurları haline gelmiştir.

Öğretici ve ibret yönü ağır basan Hz. Muhammed'in (sav.) ve arkadaşlarının hayatından tablolar yanında yer yer Kur'an kıssalarını içeren *Ahbârü'l-İber*, manzum olarak yazılmış mühim didaktik eserlerden biridir. Bugüne kadar üzerinde dikkat çekici bir çalışma yapılmamış olan bu eserle ilgili *Za'îfi: Ahbârü'l-İber (İbretli Hikâyeler-İnceleme-Metin)* adlı bir çalışma, Abdulsamet Özmen'in titiz ve yorucu çalışması neticesinde Sonçağ Yayınları tarafından basılmıştır. Esere Klasik Türk edebiyatı hocalarından İdris Kadioğlu editör olarak imza atmıştır. Eser ayrıca ilgili alandan üç ayrı hoca tarafından gözden geçirilmiştir.

Eserle ilgili daha önce yapılmış çalışmalardan en kapsamlı olanı E. Işıl Korukluoğlu tarafından 2014 yılında İstanbul Üniversitesinde Kemal Yavuz danışmanlığında hazırlanmış olan *Ahbarü'l-İber (İnceleme-Metin)* adlı yayınlanmamış yüksek lisans tezidir. Bu eserde elli üç hikâyeden bahsedilmiştir. Toplam elli iki hikâyeye tespit eden Özmen, eserine tespit ettiği nüshalardan bazılarında yer almasına rağmen *Varaka ve Gülşâh* hikâyesinden başka *Muhammed Hanefî Cengi* adlı hikâyeyi almamıştır. Bunun yanında Özmen'in eserine aldığı *Efendimiz (sav.) Hazretlerinin Kazâvât Kıssasıdır* adlı kıssa, ilgili Yüksek Lisans tezinde yer almamaktadır. Hal böyle olunca Korukluoğlu'nun çalışmasında eserin beyit sayısı, son tahlilde 8750'ye varmıştır.

Ahbârü'l-İber'le ilgili olarak yapılmış diğer bir çalışma da yine Özmen tarafından 2017 yılında yapılmış olan *Za'îfi'den Ahlâkî Öğütler* adlı makaledir. Bu makalede Özmen, anne baba sevgisi, hırstan kaçınma, adaletli olma gibi bazı değerler çerçevesinde ilgili hikâyelerden seçmeler yapmış ve bunları özetlemiştir.

Önsözde eserin genel bir tanıtımı yapılmıştır. Buna göre eser elli iki hikâyeden oluşmaktadır. Bu hikâyeler daha önce aslında farklı yazar ve şairlerce işlenmiş olan hikâyelerdir. Bazıları da Kur'an'da geçen kıssalardandır.

Ahbârü'l-İber'in yazılış tarihi 1695-96 olarak kaydedilmiştir. Dinî ahlâkî bir metin olmasından dolayıdır ki, eserde oldukça sade bir üslup kullanılmıştır. Toplam 7063 beyitten oluşan mesnevi dini ahlâkî mesneviler arasında hacim bakımından ön sıralarda yer almaktadır.

Yazarın "*biri yüksek lisans tezi olmak üzere, çeşitli akademik çalışmalar yapılmıştır**" ifadesi eserle ilgili yapılan çalışmaların olması gerektiği şekilde olmadığına işaret etmektedir. Ancak eserin tenkitli metni açısından bakıldığında Özmen'in bahsettiği çalışmalardan birini hazırlamış olan Korukluoğlu'nun *Ahbârü'l-İber*'in tam metnini ortaya koyma hususunda yeteri kadar başarılı olduğu söylenebilir.

Çalışmada giriş, üç bölüm, sonuç, özel adlar dizini ve kaynakça yer almaktadır. Giriş bölümü tamamen mesnevi nazım şeklinin genel olarak ortaya çıkması ve gelişimi yanında Türk Edebiyatında mesnevinin serüveni anlatılmıştır. Bununla beraber bu eserin de şairlerinden biri olan Za'îfi mahlasını kullanan şairler hakkında doyurucu bilgi verilmiştir. Buna göre genel olarak özellikle Fars ve Türk edebiyatında mesnevi nazım şekliyle yazılmış olan eserlere örnekler verilmiştir. Bu kapsamda Nizâmî'den Sulî Fâkih'e, Molla Câmî'den Şeyhî'ye kadar birçok edibe burada yer verilmiştir.

Türk edebiyatından verilmiş mesnevi örnekleri ise panoromik bir sunum arz etmektedir. Kitabın temel kavramsal kurgusu İran edebiyatı merkeze alınarak tasarlanmıştır. Dolayısıyla genel olarak mesnevi ve özeldede *Ahbârü'l-İber* dinî ve ahlâkî unsurları ön planda tutmaktadır. Bu yüzden ahlâkî mesneviler sunulurken İran edebiyatındaki örnekler de verilmiştir. Yazar, bu örnekleri verirken bazı sınıflandırmalar yapmıştır.

Giriş bölümünün en heyecanlı kısmını Za'îfî mahlaslı şairlerin anlatıldığı kısım oluşturmuştur. Buna göre hem Za'îfî hem de Za'fî olarak kayıtlara geçmiş olan şairler ayrı ayrı özet bir şekilde incelenmiştir. Burada Za'îfî mahlaslı sekiz şair tespit edilmiş iken Za'fî mahlaslı dört şaire yer verilmiştir. Bu kısmın en sonunda *Ahbârü'l-İber* şairinin, bu şairlerden hiçbiri olmadığı belirtilmiştir.

İlk bölüm bu eserin şairi olarak tespit edilmiş Za'îfî mahlaslı şairin hayatı, edebi kişiliği hakkındadır. Bununla beraber her ne kadar Korukluoğlu başka bir eserden bahsetse de şairin tespit edilmiş tek eseri olan *Ahbârü'l-İber* hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Buna göre aslında şairle ilgili olarak başka kaynaklarda bilgi yoktur. Elde edilen bilgiler *Ahbârü'l-İber*'den elde edilmiş olan tespitlerdir.

Şair Za'îfî 1650 doğumludur. Eserini 1695 yılında tamamlamıştır. Şairin nerede doğduğu belli değildir. Ancak yazar bunun Bayburt ya da Van olabileceğini belirtmiştir. Şairin Muhammed bin Hacı Ömer bin Alî Halife bin Derviş Çâvûş bin Kulu Şeyh şeklindeki tam adı *Ahbârü'l-İber*'den hareketle tespit edilmiştir.

Şairin tek eseri *Ahbârü'l-İber*'dir. Bu isim, *ibretli haberler* anlamına gelmektedir. Yazılış sebebini şair, Allah'ın rızasını kazanmak ve günahlarının affını dilemek olarak belirtmiştir. Eserin yazar tarafından altı nüshası tespit edilmiştir. Bunlardan sadece dört tanesi metin tenkidi için kullanılmıştır. Ancak üçünün varak numarası metinde gösterilmiş, biri gösterilmemiştir.

İkinci bölüm tamamen eserin şekil ve muhteva bakımından incelenmesinin yanında dil ve üslubuna ayrılmıştır. Eserde geçen hikâyelerin isimleri, tema ve hikâyede geçen şahıslar tablo halinde verilmiştir. Hikâyeler özetlenmiş, olay örgüsü, telif sırasında başvurulan kaynaklar, eserde kullanılan dil ve üslupla beraber eserin şekil incelemesi hakkında geniş bilgi verilmiştir. Eser Eski Türk şiirinde en fazla kullanılan aruz kalıplarından biri olan Fâilâtün, fâilâtün, fâilün vezni ile yazılmıştır.

Eserin dil ve üslubunun tamlamalardan, Türkçe dışındaki dillerden alınmış kelimelerden arındırılmış olması, eserin halkın irşadı için didaktik bir kaygıyla yazıldığına işaret etmektedir. Üslubu ve eserde kullanmış olduğu verilerden hareketle şairin ilim erbabı, tasavvufi tecrübeye sahip ve Arapçaya vakıf bir şair olduğu anlaşılmıştır.

Eserin sade bir üslupla yer yer belli tekrarlarla kurgulandığı görülmüştür. Devrik cümlelerden oldukça fazla faydalanmasında eserin manzum olarak yazılması etkilidir. Şair, anlatıma akıcılık ve canlılık katmak için ayet, hadis, kelâmı kibar, atasözleri ve deyimlerden faydalanmıştır. Za'îfî bazı ayetleri lafız olarak eserine almıştır. Hadisler ise lafız olarak değil, mana olarak metinde işlenmiştir. Ayrıca nadir de olsa eserde Arapça ibare ve tamlamalar geçmektedir. Farsça, beyit seviyesinde sadece bir yerde kullanılmıştır. Bu bölümün sonunda metnin imlâ özellikleriyle ilgili olarak birkaç husus ifade edilmiştir.

Eserde geçen hikâyeler ağırlıklı olarak Hz. Muhammed'in, sahabelerin ve peygamberlerin başından geçen olaylar ve kıssalar hakkındadır. Bunlardan ayın ikiye ayrılması, Hz. Ebubekir'in İslâm'a girdikten sonra malını dağıtması, şeytanla Hz. Ömer kıssası, Hz. Osman'ın şehit edilmesi, İsrailoğullarından üç kişinin hikâyesi, padişahla çoban, Hârût ile Mârût hikâyesi, Hızır (as.)'ın pazarda köle olarak satılması, Ebu Hureyre'nin vaazı, Allah'ın günahkâr kişiye yardımı gibi başlıklar eserin yaklaşık olarak ne tür hikâyeler içerdiğine işaret etmektedir.

Yararlanılan kaynaklar, klasik edebiyatın genel olarak faydalandığı eserlerdir. Bunlar arasında *Kur'ân-ı Kerîm*, *Dürr-i Mekkûn*, *Beydâvî Tefsiri*, *Tenbîh*, *Ravzatü'l-Ahbâb*, *Mu'teber* gibi eserler zikredilebilir. Yazar bu çerçevede hangi hikâyeye için hangi kaynak eserin kullanıldığına dair bir tablo hazırlanmıştır.

Üçüncü bölümde eserin tenkitli metnine yer verilmiştir. Bundan önce tenkitli metin oluşturulurken dikkat çeken hususlar izah edilmiştir. Buna göre tenkitli metin A, A1, Y harfleriyle kodlanmış olan üç ayrı nüshanın karşılaştırması yapılarak oluşturulmuştur. Nüsha farkları sayfa altında dipnotta gösterilmiştir. Bunun için yaklaşık olarak 5400 dipnot kullanılmıştır. Kullanılan bu dipnotlar, eser hazırlanırken gösterilen çaba, dikkat ve titizliğe işaret etmektedir.

Sonuç kısmı eserle ilgili elde edilmiş temel sonuçlara ayrılmıştır. Elde edilen sonuçlar, dokuz madde halinde sıralanmıştır. Özel Adlar Dizini tenkitli metinde geçen özel isimleri içermektedir. En sonda bu çalışma hazırlanırken faydalanılan kaynaklar verilmiştir.

Eser tetkik edilirken dikkatimizi çeken bazı hususlar aşağıda verilmiştir. Bu hususların eserle ilgili sonradan yapılacak muhtemel çalışmalarda dikkate alınması, elbette ki, bu çalışmalara değer katacaktır:

- Toplam altı nüshası tespit edilen eserin nüshalarıyla ilgili güzel bir nüsha tasnifi denemesi yapılabilirdi. Metin kurulurken neden hangi nüshaların alındığı, alınmayanların neden alınmadığı açıkça izah edilebilirdi. Burada ayrıca nüshalarla ilgili şematik bir soyağacı denemesine yer verilebilirdi.
- Yeniden eserin kapsamlı bir nüsha taramasını yapmakta fayda vardır. Çünkü didaktik kaygılarla yazılmış böyle bir eserin nüshalarının fazla olması gerektiğini düşünmekteyiz.
- Giriş bölümünde Za'îfi ve Za'fi mahlaslı şairler işlenirken sadece kuru biyografik bilgilerden hareket etmek o kısımdaki heyecanı düşürmüştür. Eski edebiyat tarihi açısından burası oldukça heyecanlı bir şekilde adeta bir dedektif hassasiyetiyle Abdurrahman Adak'ın 2006 tarihinde bitirmiş olduğu *Za'fi-i Gülşenî, Hayatı, Eserleri, Edebî Şahsiyeti ve Divanının İncelenmesi* adlı doktora tezinde yaptığı gibi gerekçeler sunularak tartışılabilirdi. Bu tartışmadan sonra bahsedilen on iki şair arasında bu çalışmaya konu olan Za'îfi neden yok, sorusuna daha ikna edici bir cevap verilebilirdi.
- Özel isimler dizini oluşturulurken sadece tenkitli metin içindeki özel isimler dikkate alınmıştır. Aslında bu dizinin eser inceleme kısmını da kapsayacak şekilde hazırlanması, okuyucu için daha faydalı ve pratik olacaktır.
- İnternet e-kitapçılığının yaygınlaştığı çağımızda kitabın basılı hâlinin daha küçük bir şekilde hazırlanmasının mümkün olduğu kanısındayız. Kitabın daha az hacimli olarak basılması, böyle kıymetli bir eseri okuyucu için daha ilgi çekici hale getirecektir.
- Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olan eserin Arap harfli metnine, bazı hikâyelerde örnek olarak yer verilebilirdi. Böylece şairin ya da müstensihinin (metin yazıcısı) orijinal el yazısı örneğine ilgili okuyucunun şahitlik etmesi sağlanabilirdi.

Kitaptaki didaktik yönü ağır basan bu hikâyeler, değerler eğitimi konusunda evde, okulda, sokakta, içerde, dışarda, mabetlerde, her türlü toplantılarda kısacası birçok alanda rahatlıkla uygun bağlamda olmak kaydıyla kullanılabilir. Bu eserden belli başlı değerleri içeren birkaç hikâyeye derlenip genel okuyucunun istifadesine özel olarak sunulabilir. Fedakârlık, doğruluk, kahramanlık, söz vermenin önemi, samimiyet, cesaret, anne ve baba hakkı, adalet, hırstan kaçınma gibi değerler hususunda yeni nesilleri eğitirken bu eserin de dikkate alınması önem arz etmektedir. Burada geçen hikâyelerin belli yaş aralıklarına uygun bir şekilde tasarlanıp yayınlanması anne ve babalar yanında özellikle eğitimcilerin işini kolaylaştıracaktır. Hususi olarak ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında gelişim seviyelerine uygun üslupta ders kitaplarında bu hikâyelerin okuma parçaları şeklinde sunulması faydalı olacaktır.

Oldukça kapsamlı olan bu eseri hazırlamak, hayli birikim isteyen bir iştir. Ayrıca çok emek gerektiren böyle bir çalışmayı hazırlayan Özmen'e her şeyden önce güzel bir teşekkürü sunmak gerekiyor.